

ЗАРУБІЖНІ ІНШОМОВНІ БІБЛІОГРАФІЧНІ ВИДАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ДО РЕПЕРТУАРУ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЙНОЇ КНИГИ 1914–1939 рр.

Наталія Рибчинська

науковий співробітник відділу наукової бібліографії
ЛННБ України ім. В. Стефаника

Розкрито специфіку відображення західноукраїнської та української еміграційної книги 1914–1939 рр. в зарубіжних бібліографічних джерелах, зокрема у виданнях польської і чеської національної бібліографії, окремих науково-допоміжних бібліографічних покажчиків. Визначено ефективність цих джерел для укладання бібліографічного покажчика «Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939» (Львів, 2010–2018, Т. 1-4).

Ключові слова: західноукраїнська та українська еміграційна книга 1914–1939 рр., «Bibliografia Polska, 1901–1939», «Urządowy wykaz druków», «Bibliografia ucrainiców w zbiorach bibliotek sanockich», «Bibliografický katalog», «Práce ruské, ukrajinské a běloruské emigrace vydané v Československu 1918–1945».

The specific of reflection of West Ukrainian and Ukrainian emigrant book in 1914–1939 is exposed in foreign bibliographic sources, in particular in editions of Polish and Czech national bibliography, some scientifically-auxiliary bibliographic guides. Efficiency of these sources is determined for the bibliographic guide «Ukrain's'ka knyha v Halychini, na Bukovyni, Zakarpattii, Volyni ta v emahraciji, 1914–1939» (Lviv, 2010–2018, V. 1-4).

Keywords: West Ukrainian and Ukrainian emigrant book 1914–1939, «Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939» (Львів, 2010–2015, Т. 1-4), «Bibliografia Polska, 1901–1939», «Urządowy wykaz druków», «Bibliografia ucrainiców w zbiorach bibliotek sanockich», «Bibliografický katalog», «Práce ruské, ukrajinské a běloruské emigrace vydané v Československu 1918–1945».

Видавничий проект «Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939» (далі «УК») відділу наукової бібліографії Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника добігає кінця. Вийшли друком чотири томи

(у шести книгах), в яких зареєстровано 9486 бібліографічних записів [9-14]. Базовим джерелом для цього бібліографічного покажчика були генеральний каталог і фонди ЛННБ України ім. В. Стефаника, яка має найповнішу збірку західноукраїнської книги міжвоєнного періоду. Також укладачі використали фонди інших книгозбірень західноукраїнського регіону, зокрема Наукової бібліотеки ЛНУ ім. І. Франка, бібліотеки ЦДІА України у Львові, бібліотеки Українського католицького університету у Львові, наукових бібліотек Чернівецького та Ужгородського національних університетів, Бібліотеки Східноєвропейського національного університету в Луцьку та ін. Створену на їх основі базу даних укладачі доповнювали, переглядаючи друковані та електронні джерела, в тому числі online-каталоги окремих національних бібліотек світу, наукових книгозбірень провідних університетів світу і бібліографічну базу даних WorldCat. Ця ділянка роботи мала велике значення, бо «якраз добір бібліографічних джерел є першочерговим завданням для досягнення повноти бібліографічного видання» [6, с. 41].

У кожному томі «УК» наприкінці подано докладний перелік використаних бібліографічних джерел, де зазначені їх скорочені і повні описи. Помітне місце у цьому списку посідають зарубіжні іншомовні видання, що обумовлено історичними обставинами, коли споконвічні українські землі входили до складу різних сусідніх держав. Тому в їх національних чи державних бібліографічних покажчиках зареєстровано чимало українських друків. Також становлять інтерес зарубіжні бібліографічні покажчики, в яких зареєстровано доробок української еміграції, зокрема праці Петра Зленка [5], Раїси Мороз [8], Яра Славутича [1], Леоніда Бачинського [2] та ін., але це тема окремого дослідження.

Предметом обговорення у пропонованій статті є польські та чеські бібліографічні джерела, які укладачі «УК» використали для підготовки перших чотирьох томів бібліографічного покажчика, що охопили 1914–1931 рр. Маємо на меті висвітлити специфіку відображення української книги в цих джерелах, а також, оперуючи конкретними цифрами, з'ясувати їх ефективність для доповнення бібліографічного покажчика. Оскільки видання ще не завершено, можемо говорити лише про проміжні результати.

Заслужують на увагу передовсім польські джерела, в яких досить добре відображена західноукраїнська книга 1914–1939 рр. Йдеться про такі ґрунтовні видання: «Bibliografia Polska, 1901–1939» (національна ретроспективна бібліографія) і «Urzędowy wykaz druków» за 1928–1939 рр. (національна поточна бібліографія).

Традиційно, починаючи від К. Естрайхера, польська національна бібліографія формується за найширшою програмою, тобто її укладачі використовують усі чотири критерії добору літератури: територіальний, мовний, етнічний і змістовий (поляки його називають предметним). Але основним для них був і залишається не мовний, а територіальний принцип. Про такі засади добору матеріалу польські бібліографи ніколи не дискутували. Не став винятком проект, який у 50-х рр. минулого століття започаткував Бібліографічний Інститут Національної бібліотеки у Варшаві. Саме 1950 р. у структурі Інституту створено спеціальний відділ ретроспективної бібліографії (від 1975 р. — Заклад польської бібліографії 1901–1939 рр.), який очолила Яніна Вільгат, а нині він працює під керівництвом Йоанни Подургель.

Формування робочої картотеки тривало 26 років. Первинну картотеку отримали, розписуючи джерела поточної бібліографії, використовуючи загальні і спеціальні ретроспективні бібліографії, книготорговельні каталоги, рукописні бібліографічні матеріали тощо. Подальше її доповнення укладачі здійснювали на базі алфавітних каталогів шести найбільших польських книгозбірень: Національної та університетської бібліотек у Варшаві, Ягеллонської бібліотеки в Кракові, університетської бібліотеки в Познані, Миської книгозбірні в Торуні, Сілезької бібліотеки в Катовіцах. Масив зарубіжної полоніки вони регулярно поповнювали, опрацьовуючи зарубіжні національні бібліографії та друковані каталоги великих бібліотек світу.

У 1973 р. почато редагування картотеки. Процес виявився достатньо складним і довготривалим, оскільки бібліографічні записи, почерпнуті з різних джерел, були нерівноцінними, отож вимагали скрупульозної перевірки та уніфікації. Чимало проблем створювали дублети. На момент виходу в 1986 р. першого тому під назвою «Bibliografia Polska 1901–1939» (далі «BP») укладачі задекларували її загальний обсяг — 290 тис. позицій, пізніше він збільшився

до понад 380 тис. [22, с. 15] і навіть 404 тис. позицій [23, с. 46]. За початковими прогнозами, мало вийти близько 20 томів, у 2001 р. заявлено про понад 30 томів [23, с. 49]. На сьогодні опубліковано 17 томів, які охопили гасла від літери «А» до «Когп», загальна кількість поданих тут бібліографічних записів сягнула 118 759 [15]. Кожен із томів підготував колектив укладачів, кількісний та особовий склад якого час до часу змінюється. Для прикладу, 17-й том підготував колектив у складі 12 осіб.

Для бібліографічного опису у перших шести томах використовували інструкцію, яку опрацювала тодішній керівник проекту Яніна Вільгат. У 2004 р. в Бібліографічному Інституті впроваджено автоматизацію бібліографічних процесів: започатковано переведення картотеки в електронний формат, тобто підготовку бази даних, на основі якої, починаючи з сьомого тому (2006 р.), здійснюється видання бібліографічного покажчика. З огляду на можливість його одночасного використання в електронних каталогах Національної Бібліотеки Польщі та інших польських книгозбірень бібліографічний опис здійснюється за нормою PN-N-01152.01: 1982, узгодженою з правилами ISBD (Міжнародного стандартного бібліографічного опису). Як формат застосовано MARC 21. Зміни у бібліографічному описі торкнулися передовсім заголовка видань, у який вносять лише першого автора і відомості про нього подають, по можливості, в розгорнутій формі: прізвище, ім'я, роки життя. В кожному томі, починаючи із сьомого, вміщено іменний покажчик та покажчик назв творів, у якому відображені також назви серій. Щоб заповнити прогалину, були опубліковані допоміжні зведені алфавітні покажчики до кожного з перших шести томів, де в одному ряду подані прізвища осіб і назви творів.

Одночасно здійснювали роботу для створення цієї бази даних в інтернет-версії. Така база існує на сайті Національної бібліотеки Польщі. Вона має ідентичну назву «Bibliografia Polska 1901–1939» і налічує 73 928 документів (вказані дані на 29 липня 2016 р.). Пошук здійснюється за такими ознаками: автор, назва, видавець, тематика, предметне гасло, слово в назві. Базовий запис можна розгорнути, він доволі докладний. Перших 15 томів на сьогодні виставлені в мережі Інтернет у форматі PDF, отже, доступні найширшому колу читачів.

Властиво, у «ВР» масив іншомовних видань, зокрема й українських, потрактовано як матеріал «до вивчення зв'язків поляків з іншими народами і впливу польської культури на інші, зокрема сусідні країни, а також окреслення ступеня (рівня) засвоєння польським мистецтвом, літературою і наукою доробку інших народів» [26, с. VI].

Не вважаємо за потрібне вдаватися до дискусій щодо правомірності такого підходу, оскільки цю проблему докладно обговорила у своїх працях відомий український бібліограф і бібліографознавець Марія Вальо, яка ґрунтовно досліджувала польсько-українські літературні й книгознавчі відносини [3; 7]. Поза тим вона вважала, що «включення українік до польської бібліографії, яке знаходило різну для кожного з етапів її розвитку мотивацію зберігає значення як факт історично зафіксованої (хоч з неоднаковою для різних авторів повнотою опису) документації, важливої для пошуку і введення до української бібліографії...» [3, с. 38].

Упорядкована за алфавітним принципом «ВР» реєструє книги іноземними мовами, зокрема й українською, в одному ряду з польськомовними. Можливість виділення їх окремим масивом дискутувалась, але була визнана нераціональною. Бібліографічний опис усіх видань кириличним друком подано у транслітерації латинкою, яку здійснювали на підставі автопсії примірників із фондів Національної бібліотеки і бібліотеки Варшавського університету. Непереверені описи транслітерували без автопсії мовознавць, до якого звертались також і в сумнівних випадках. Засади транслітерації слов'янських кириличних алфавітів оперті на норму PN-N-01201: 1982. Наприкінці бібліографічного запису вказано мову видання, зокрема для українських видань — **Alf. ukr.** Опис книг із етимологічним правописом вміщує таку примітку: Український алфавіт за правописом Качковського. Характерне для цього правопису «ять» передається словосполученням «je», «йор» ігнорується.

Надзвичайно цінною для нас інформацією є фіксування бібліотек, у яких зберігається описана книга, бо в деяких випадках це єдине книгосховище, де її можна опрацювати і при потребі описати *de visu* (якщо не тепер, то хоча би в майбутньому). Властиво, «адресні відомості про книгу дуже важливі для дослідників, адже багато книг міжвоєнного періоду загинуло під час двох світових

воєн або були просто знищені комуністичним режимом, а збереглися лише поодинокі екземпляри» [11, с. 10].

Опрацьовуючи репертуар західноукраїнської та української еміграційної книги міжвоєнного періоду, укладачі розглядали «ВР» як ґрунтовне й авторитетне джерело. Вже на стадії формування алфавітної картотеки були опрацьовані всі опубліковані на той час томи, надалі в роботу брався кожен новий том, як тільки він надходив до бібліотеки. Алгоритм пошуку починався із посторінкового перегляду бібліографічного покажчика (обсяг кожного тому становить 500-700 с.) з метою віднайдення записів українською мовою з відповідним роком і місцем видання. Кожен відібраний запис укладачі звіряли з робочою картотекою чи базою даних і поповнювали реєстр «УК» відсутніми записами, а також уточнювали або доповнювали окремі бібліографічні записи. В деяких випадках вдавалося розв'язати псевдонім чи криптонім, встановити рік видання, довідатися про конфіскацію книги тощо.

Наскільки ж ефективним джерелом виявилась «ВР» для укладачів «УК»? На жаль, нам не вдалося вповні використати її потенціал через різні принципи упорядкування матеріалу: в польському джерелі — алфавітний, а в нас — хронологічний. З цієї ж причини важко робити узагальнені бібліометричні заміри, позаяк можемо говорити лише про опублікований матеріал. Отож використання польської національної бібліографії як бібліографічного джерела у першому томі «УК», який охоплює 1914–1919 рр., документально зафіксоване лише один раз. У другому томі (1920–1923 рр.) — шість разів: один раз як єдине джерело інформації, чотири рази поруч з іншими джерелами, один раз для встановлення року видання.

У двох наступних томах показники істотно збільшилися: третій том «УК» (1924–1927 рр.) вміщує 34 посилання на «ВР», причому 25 разів вона зазначена як єдине джерело і один раз використана для уточнення датування. Для четвертого тому (1928–1931 рр.) аналогічні показники зросли майже вдвічі: 60 загальних посилань, з них 45 як на єдине джерело і чотири — для встановлення року видання. Така динаміка має кілька пояснень. Перший том «УК» охоплює роки Першої світової війни, які були несприятливими

для книговидання, а також для комплектування книг, що негативно позначилося на повноті бібліотечних збірок. По-друге, щораз збільшується кількість томів «ВР», які виходять друком. На сьогодні маємо можливість використати для звірки 17 томів, які охопили літери від А до К. Їх інтернет-версії дають можливість розширити параметри пошуку. По-третє, укладачі частіше фіксують «ВР» в групі бібліографічних джерел поруч з іншими. А головне — від 1928 р. в Польщі почав виходити національний поточний бібліографічний покажчик «Urzędowy wykaz druków» [27], який належить до базових джерел «ВР» і став найінформативнішим для укладачів «УК».

Важливу роль у його започаткуванні відіграв знаний у Польщі бібліограф, бібліотекар, бібліофіл Стефан Демби (1862–1939), який у 1925–1934 рр. очолював Відділ Державних Бібліотек Міністерства релігійних вірувань і народної освіти. Він доклав чималих зусиль для унормування юридичних засад впровадження обов'язкового примірника польських друків і започаткування під егідою міністерства державної реєстрації нових видань [25].

У лютому 1928 р. розпорядженням тодішнього президента Польщі Ігнація Мосціцького ухвалено рішення про організацію нової державної інституції — Національної бібліотеки. Першим її директором став С. Демби. У складі книгозбірні створено Бібліографічний інститут, який перебрав на себе видання поточного бібліографічного покажчика «Urzędowy Wykaz Druków Wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej i Druków Polskich lub Polski Dotyczących, wydanych za granicą» (далі «UWD»), що став офіційним органом польської національної поточної бібліографії і проіснував до вересня 1939 р. Спочатку він виходив як кварталник, а від 1929 р. — як тижневик, у якому матеріал систематизували за алфавітним принципом. Загалом щорічно публікувалось 50-52 номери.

Саме «UWD» вийшов на перше місце серед зарубіжних бібліографічних джерел у четвертому томі «УК», який вміщує 211 посилань на нього. Оскільки це поточний бібліографічний покажчик, що має прив'язку до року видання, суттєво збільшилася кількість датувань — 54. Для прикладу, вдалося датувати 21 книжку серії «Літературно-критична бібліотека», які виходили у Львові без зазначення року публікації.

Алгоритм пошуку в «UWD», на відміну від «BP», не передбачав суцільного перегляду, оскільки тут існували спеціальні розділи для іншомовних видань: у 1928 р. окрема рубрика «Druki w języku ukraińskim», а в 1929–1939 рр. — зведена рубрика «Druki w językach obcych». Треба також взяти до уваги, що від 1932 р. кожен номер «UWD» складається з двох частин: у першій подані повні описи книг, у другій — скорочені описи брошур, зокрема інструкцій, статутів, звітів, відозв, обіжників тощо.

Аналіз польських джерел закінчимо бібліографічним покажчиком, який ми отримали завдяки співпраці з колегами із Сянока, — «Bibliografia ucrainiców w zbiorach bibliotek sanockich», опублікований 2006 р. у збірнику «Materialy do dziejów Podkarpacia we Lwowie i “ucrainica” na Podkarpaciu» [16]. Бібліографію уклала Ізабелла Дмітжак на основі зібрань двох музейних книгозбірень у Сяноку: Бібліотеки Історичного Музею та Бібліотеки Музею Народної Архітектури. В бібліографічному покажчику зареєстровано рукописи, стародруки і книги 1801–1944 рр. окремо з кожного музею. Блок матеріалів, які відповідають програмі «УК», упорядкований у хронологічному порядку, тому алгоритм пошуку дуже простий. Бібліографічні записи подані в транслітерації, істотним недоліком бібліографічного опису є відсутність відомостей про кількість сторінок у книгах.

Звірка зареєстрованих у цьому покажчику видань із картоцею української книги дала змогу поповнити її 10 виданнями, з них сім увійшло до першого тому і три — до другого. Це здебільшого книги релігійного характеру, серед них — п'ять статей із «Альманаху українських богословів» (Львів, 1914), що вийшли окремими відбитками.

Достатньо інформативними виявились **чеські бібліографічні джерела**. В процесі підготовки третього тому укладачі «УК» опрацювали поточний державний бібліографічний покажчик Чехословаччини «Bibliografický katalog» (далі «BK») [17-21]. Своїй появі це видання завдячує відомому чеському книгознавцеві, бібліотекарю, бібліографу Ладіславу Жівному (1872–1949). Саме він ініціював створення Бібліографічного інституту, який, перебуваючи у складі університетської та публічної бібліотеки в Празі, розпочав

державну поточну реєстрацію чеських друків. Як писав Л. Жівни, «Чехословацький Інститут взявся за видання свого «Бібліографічного Каталогу» лише в 1922 р., по трох роках від свого заснування» [4, с. 6]. Від 1926 р. у вихідних даних каталогу зазначено Національну бібліотеку, відділ консервації при публічній і університетській бібліотеках у Празі. Спочатку покажчик виходив двічі на місяць, згодом перетворився на тижневик. «ВК» вирізняється доброю методикою бібліографування, що пояснюється участю у його виданні як редактора самого Ладіслава Жівного. Матеріал систематизовано за галузевим принципом. Для зручності користувачів до річного комплексу «Каталогу» подано зведений іменний покажчик, у якому, крім прізвища автора, зазначено скорочену назву книги. Від 1926 р. запроваджено також предметний покажчик, де виділено, зокрема, гасла «Подкарпатська Русь», «Україна», «україніка». Це дає можливість ідентифікувати україніку за ознакою змісту.

Та основний пошук укладачі «УК» здійснювали за ознакою авторства, користуючись зведеним річним іменним покажчиком за 1924 і 1925 рр. для ідентифікації українських авторів (Леонід Бачинський, Михайло Брацайко, Августин Волошин, Микола Творидло та ін.), або ж здійснювали суцільний перегляд кожного номера. У 1926 р. у виданні запроваджено спеціальну рубрику «Spisy siojazyčné». Авторські гасла в ній подані жирним шрифтом у чеській транслітерації, а сам бібліографічний запис — в оригіналі, що дуже зручно для користувача. Адже з-поміж зареєстрованих книг є чимало ужгородських видань, надрукованих язичієм. Власне, у третьому томі «УК» зафіксовано 26 посилань на «ВК», з них 17 як на єдине джерело. Це насамперед книги для дітей і молоді: казки, оповідання, п'єси, навчальні посібники, література для пластунів, а також традиційно книги релігійного характеру і навіть одне видання Комуністичної партії. Двічі завдяки «ВК» встановлено рік видання.

Цінним джерелом інформації про українські книги, опубліковані в міжвоєнний період у Чехословаччині, є науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Práce ruské, ukrajinské a běloruské emigrace vydané v Československu 1918–1945» у трьох частинах [24]. Видання у 1996 р. здійснила Національна бібліотека Чеської республіки, укладачі: Зденка Рахункова, Міхаела Ржегакова та Їржі Вацек.

Бібліографічний покажчик укладений на основі фонду Слов'янської бібліотеки в Празі, яка входить до складу Національної Бібліотеки Чехії, і здебільшого у бібліографічних записах вказані шифри саме цієї бібліотеки.

Два перші томи бібліографічного покажчика — це алфавітний ряд авторів та їх творів, причому взято до уваги безпосереднє авторство, непряме (укладач, редактор) і переклади. Третій том охоплює періодичні видання (газети, журнали, збірники); продукцію видавництв, закладів, організацій і політичних партій; варія; закордонні видання, надруковані в Чехословаччині.

На стадії доповнення бази даних «УК» укладачі здійснили суцільний перегляд усіх томів покажчика, що суттєво збагатило масив української еміграційної книги. Записи відбирали за ознакою авторства (тобто твори авторів-українців) і твори зарубіжних авторів у перекладах українською мовою.

Методика укладання цього покажчика дає можливість достатньо легко знаходити необхідні бібліографічні записи, адже прізвища авторів подані мовою оригіналу (і продубльовані латинським шрифтом), а крім того, додано коротку біографічну довідку, де вказані національність автора, його фах і відомості про діяльність періоду еміграції. У покажчик включено книги, видані в Закарпатті, зокрема надруковані язичієм, тобто видання 1918–1938 рр., коли так звана Підкарпатська Русь належала до Чехословаччини.

Використання бібліографічного покажчика «*Práce guské, ukrajinské a běloruské emigrace vydané v Československu 1918–1945*» у перших двох томах «УК» незначне: три і 24 посилання. На період, відображений у наступних двох томах (1921–1931), припадає пік видавничої активності осередків української еміграції у Чехословаччині, тому показники помітно зросли: у третьому томі 103 посилання, шість — уточнення датування; у четвертому — 58 посилань, чотири — уточнення датування. Серед книг, які укладачі описали за цим джерелом, багато навчальної літератури, виданої на правах рукопису літографським способом, наприклад конспекти чи курси лекцій Є. Іваненка з геометрії; Трохима Пасічника з літератури; Софії Русової з педагогіки; А. Яковліва з цивільного права; Валентина Садовського з охорони праці; Григорія Григорієва з історії

українського народу та інші. Також розкрито псевдоніми і криптоніми: М. Сірий — Михайло Качанюк; Ф. Т. — Франтішек Тіхи; Ф. Одуд — Ф. Дудко; М. Л. — Микола Лорченко; Г. М-ка — Ганна Мандрика; Б. Дуб — Б. Заклинський; М. Кобза — Михайло Біличенко; Олесь Топаз — Олександр Варавин; Мирон Бурянина — Борис Гомзин.

Дуже часто «*Práce guské, ukrajinské a běloruské emigrace vydané v Československu 1918–1945*» — єдине джерело для бібліографічного опису відбитків із наукових збірників, зокрема таких, як: «Сільськогосподарський Збірник», «Праці Українського Високого Педагогічного Інституту ім. Михайла Драгоманова у Празі»; «Збірник пам'яті Симона Петлюри» (1930); «Науковий ювілейний збірник Українського Університету в Празі присвячений панові Президентів Чеськословенської республіки Проф. Др. Т. Г. Масарикові для вшанування 80-тих роковин його народження» (1930); «Записки Української Господарської Академії»; «Науковий збірник Т-ва “Просвіта” в Ужгороді» та ін.

Таким чином, розглянуті польські та чеські бібліографічні джерела, що є органами державної чи національної бібліографії або ж науково-бібліографічними покажчиками, — доволі ефективні для поповнення «Української книги в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939», незважаючи на різну методику укладання, хронологічний обсяг, засоби бібліографічної характеристики. Динаміка загальних посилань на польські та чеські бібліографічні джерела зростає від 11 у першому томі до 329 у четвертому. Всього ж у чотирьох уже виданих томах бібліографічного покажчика є 322 посилання на польські джерела і 214 посилань на чеські (разом 536, з них 352 як на єдине джерело). Також укладачі використали їх для визначення датування книг, опублікованих без зазначення року видання (всього 72), розкриття псевдонімів і криптонімів, доповнення окремих елементів бібліографічного опису. Отож у двох останніх томах бібліографічного покажчика, які охоплюють 1932–1939 рр., треба вповні використати потенціал зарубіжних бібліографічних джерел, і тоді можна підбивати остаточні підсумки.

1. Анотована бібліографія української літератури в Канаді : Канадські книжкові видання 1908–1986 / склав *Яр Славутич*. — 3-тє допов. вид. — Едмонтон : Славута, 1987. — 166, [2], 26 с.
2. *Бачинський Л.* Українські друковані видання в Клівленді : (матеріали до бібліографічного показника), 1915–1958 / *Леонід Бачинський*. — Клівленд, Огайо, США : Батурин, 1958. — 46 с. — (Видання українського музею-архіву в Клівленді ; чис. 2).
3. *Вальо М.* Україніка у польській ретроспективній бібліографії XIX–XX ст. / *Марія Вальо* // *Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника*. — Львів, 2005. — Вип. 13. — С. 18-38.
4. *Жівни Л.* Бібліографія й завдання бібліографічних інститутів / *Ладіслав Ян Живний* // *Бібліологічні вісті*. — 1927. — № 4. — С. 5-8.
5. *Зленко П.* Бібліографічний показчик наукових праць української еміграції, 1920–1931 / склав *П. Зленко*. — Прага, 1932. — 154 с.
6. *Ільницька Л.* Бібліографія західноукраїнської та української еміграційної книги міжвоєнного періоду (1914–1939): засади створення / *Луїза Ільницька* // *Записки Львівської наукової бібліотеки імені В. Стефаника* : [зб. наук. праць]. — Львів, 2005. — Вип. 13. — С. 39-51.
7. *Ільницька Л.* Славистична бібліографія у науковій спадщині Марії Вальо / *Луїза Ільницька* // *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника* : зб. наук. праць. — Львів, 2015. — Вип. 7 (23). — С. 160-172.
8. *Мороз Р.* Показчик рідкісної літератури в бібліотеці Колегії Св. Андрея: 1. Рукописи і стародруки; 2. Видання української діаспори / *Раїса Мороз*. — Вінніпег : Колегія Св. Андрея, 2002. — 144 с.
9. Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939 : бібліогр. показчик. Т.1 : 1914–1919 / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника ; уклад.: *Л. І. Ільницька* (кер. проекту), *Т. М. Дубова, Л. Я. Кужель, Н. А. Рибчинська, Л. Т. Суц* ; передм. «На шляху до національної бібліографії» *Мирослава Романюка*, с. 3-6; «Від укладачів» *Луїзи Ільницької*, с. 7-10 ; відп. ред. *М. М. Романюк*. — Львів, 2010. — 472 с.
10. Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939 : бібліогр. показчик. Т. 2 : 1920–1923 / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника ; уклад.: *Л. І. Ільницька* (кер. проекту), *Л. Я. Кужель, Н. А. Рибчинська, Л. Т. Суц*, за участю *Т. М. Дубової* ; передм. «Бібліографування західноукраїнської та української еміграційної книги 1914–1939 рр. продовжується» *Мирослава Романюка*, с. 3-6 ; «Від укладачів» *Луїзи Ільницької*, с. 7-10 ; відп. ред. *М. М. Романюк*. — Львів, 2012. — 804 с.

11. Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939 : бібліогр. покажчик. Т. 3 : 1924–1927, у 2 кн. Кн. 1 : 1924–1925 / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника, відділ наукової бібліографії ; уклад.: *Л. І. Ільницька* (кер. проекту), *Т. М. Дубова, І. А. Жеваженко, Л. Я. Кужель, І. В. Морозова, Н. А. Рибчинська, М. А. Шуварик* ; передм. «Українська книга на західноукраїнських землях та в еміграції (середина 1920-х рр.)» *Мирослава Романюка*, с. 3-8; «Від укладачів» *Луїзи Ільницької*, с. 9-12 ; відп. ред. *М. М. Романюк*. — Львів, 2015. — 448 с.
12. Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939 : бібліогр. покажчик. Т. 3 : 1924–1927, у 2 кн. Кн. 2 : 1926–1927 / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника, відділ наукової бібліографії ; уклад.: *Л. І. Ільницька* (кер. проекту), *Т. М. Дубова, І. А. Жеваженко, Л. Я. Кужель, І. В. Морозова, Н. А. Рибчинська, М. А. Шуварик* ; передм. *М. М. Романюка* ; відп. ред. *М. М. Романюк*. — Львів, 2016. — С. 449-1022.
13. Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939 : бібліогр. покажчик. Т. 4 : 1928–1931, у 2 кн. Кн. 1 : 1928–1929 / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника, відділ наукової бібліографії ; уклад.: *Л. І. Ільницька* (кер. проекту), *Т. М. Дубова, Л. Я. Кужель, І. В. Морозова, Н. А. Рибчинська* ; «Від укладачів» *Луїзи Ільницької*, с. 3-6 ; відп. ред. *М. М. Романюк*. — Львів, 2018. — 498 с.
14. Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939 : бібліогр. покажчик. Т. 4 : 1928–1931, у 2 кн. Кн. 2 : 1930–1931 / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника, відділ наукової бібліографії ; уклад.: *Л. І. Ільницька* (кер. проекту), *Т. М. Дубова, Л. Я. Кужель, І. В. Морозова, Н. А. Рибчинська* ; відп. ред. *М. М. Романюк*. — Львів, 2015. — С. 499-1044.
15. Bibliografia Polska, 1901–1939 / Biblioteka Narodowa, Instytut Bibliograficzny. — Warszawa : Biblioteka Narodowa, 1986– 2015. — Т. 1-17.
16. Bibliografia ucrainicóv w zbiorach bibliotek sanockich / opracowała *Izabella Dmitrzak* // Materiały do dziejów Podkarpacia we Lwowie i «ucrainica» na Podkarpaciu. — Sanok : Oficyna Wydawnicza Miejskiej Biblioteki Publicznej, 2006. — S. 32-74.
17. Bibliografický katalog, 1924. Část I / redigoval *Lad[islav] J. Živný* ; vydává Československý Ústav Bibliografický při veřejné a universitní knihovně v Praze. — Praha : Nákladem vlastním. Tiskl «Melantrich», 1925. — 800 s.

18. Bibliografický katalog, 1925. Část I / redigoval *Lad[islav] J. Živný* ; vydává Československý Ústav Bibliografický při veřejné a universitní knihovně v Praze. — Praha : Nákladem vlastním. Tiskl «Melantrich», 1925. — 718 s.
19. Bibliografický katalog, 1926. Část I / redigoval *Lad[islav] J. Živný* ; vydává Národní knihovna conservační oddělení při Veřejné a universitní knihovně v Praze. — Praha : Nákladem vlastním. Tiskl «Melantrich», 1926. — 718 s.
20. Bibliografický katalog, 1927. Část I / redigoval *Lad[islav] J. Živný* ; vydává Národní knihovna conservační oddělení při Veřejné a universitní knihovně v Praze. — Praha : Nákladem vlastním. Tiskl «Melantrich», 1927. — 718 s.
21. Bibliografický katalog, 1928. Část I / redigoval *Lad[islav] J. Živný* ; vydává Národní knihovna conservační oddělení při Veřejné a universitní knihovně v Praze. — Praha : Nákladem vlastním. Tiskl «Melantrich», 1928. — 720 s.
22. Informator o Instytucie Bibliograficznyn : [stan na dzień 30 czerwca 1990 r.] / Biblioteka Narodowa ; materiały przygotowała *Danuta Bilikiewicz-Blank*. — Warszawa, 1992. — 31s.
23. Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej / na podstawie informacji rejestrujących stan na dzień 30 czerwca 2001 roku opracowała *Jadwiga Sadowska*. — Warszawa, 2001. — 80 s.
24. Práce ruské, ukrajinské a běloruské emigrace vydané v Československu 1918–1945 : (bibliografie s biografickými údaji o autorech). Díl I, svazek 1-3 / bibliografii zpracovaly *Zdeňka Rachůnková* a *Michaela Řeháková* ; biografická hesla zpracoval *Jiří Vacek* za spolupráce a redakce *Z. Rachůnkové* a *M. Řehákové*. — Praha : Národní knihovna České republiky, 1996. — XVIII, 1472 s.
25. *Rymsza-Zalewska D.* Stefan Demby znany i nieznyany / *Danuta Rymsza-Zalewska*. — Warszawa : Biblioteka Narodowa, 2003. — 263 s.
26. *Stankiewicz W.* Przedmowa / *Witold Stankiewicz* // Bibliografia Polska, 1901–1939. T. 1 : A–Bars / pod redakcją *Janiny Wilgat* ; redaktor tomu *Irena Olszewska* ; Biblioteka Narodowa, Instytut Bibliograficzny. — Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk ; Łódź, 1986. — S. V-IX.
27. Urzędowy Wykaz Druków Wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej i Druków Polskich lub Polski Dotyczących, wydanych za granicą. — Warszawa : Biblioteka Narodowa, 1928–1939.